

механічний рух норм, а глибока культурна взаємодія, унаслідок якої міське життя Центрально-Східної Європи набуло європейського змісту, але зберегло локальну форму.

Через цей процес українські землі стали частиною спільної європейської правової культури задовго до модерних інтеграційних процесів. Трансфер права, започаткований у Магдебурзі, завершився у Львові не кінцем, а новим етапом – формуванням східноєвропейського типу міського самоврядування, який став підґрунтям для сучасних концепцій муніципальної демократії в Україні.

Ярослав Нестер (Тернопіль)

РОЗВИТОК ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ В ІСПАНІЇ У XIV–XVI СТ.

У XIV–XVI ст. порох в Іспанії виготовляли вручну з трьох основних компонентів: калійної селітри, сірки та деревного вугілля. Селітру добували з селітряних ям, де ґрунт, збагачений органічними речовинами (гноєм, сечею), піддавали ферментації та вилугованню. Сірку отримували з природних родовищ або імпортували з Сицилії, а деревне вугілля виготовляли з м'яких порід дерева, таких як верба чи ліщина, які давали найкращу якість горіння. Компоненти подрібнювали в ступах або млинах, змішували вручну або в дерев'яних барабанах, іноді зволожуючи суміш для безпечності. Після цього масу просіювали, формуючи зерна різного розміру, і сушили на сонці або в теплих приміщеннях. Готовий порох зберігали в герметичних бочках, подалі від джерел вогню. Виробництво було централізоване: у XVI ст. з'явилися державні арсенали та майстерні, зокрема в Толедо та Севільї, де порох виготовляли під контролем королівських чиновників. Якість пороху перевіряли на силу вибуху, стабільність і швидкість горіння, що забезпечувало ефективність іспанської артилерії та стрілецької зброї в період Реконкісти, Італійських війн і колоніальних завоювань.

У період XIV–XVI ст. Іспанія пережила глибокі трансформації у військовій справі, зокрема в галузі озброєння. Одним із ключових чинників цих змін стало впровадження та вдосконалення вогнепальної зброї. Від перших примітивних гармат до складних систем ручної стрілецької зброї – розвиток вогнепальної техніки в Іспанії був не лише технологічним, а й соціальним, тактичним і політичним явищем. Цей процес відбувався на тлі Реконкісти, Італійських війн, колоніальних завоювань та формування регулярної армії, що зробило Іспанію одним із лідерів у військових інноваціях ранньомодерної Європи.

Перші згадки про вогнепальну зброю в Іспанії датуються серединою XIV ст. На цьому етапі мова йшла переважно про гармати – великі металеві трубчасті конструкції, які заряджалися порохом і металевими ядрами. Виготовлялися вони з бронзи або кованого заліза, мали низьку точність, обмежену дальність і повільну скорострільність. Їх застосування було обмежене переважно облогами: гармати використовувалися для руйнування мурів, воріт і башт. Водночас вони мали значний психологічний ефект, оскільки звук пострілу і руйнівна сила викликали страх у противника.

У XIV ст. вогнепальна зброя ще не відігравала вирішальної ролі у бойових діях. Вона була новинкою, яку сприймали з обережністю. Виробництво пороху було нестабільним, а технології лиття гармат – недосконалими. Проте саме в цей період закладаються основи подальшого розвитку: з'являються перші арсенали, починається накопичення досвіду використання артилерії, формуються спеціалізовані підрозділи.

У XV ст. вогнепальна зброя починає відігравати дедалі важливішу роль у військовій справі Іспанії. Поряд із гарматами з'являється ручна вогнепальна зброя – ручниці, що заряджалися з дула і запалювалися гнотом. Ці зразки були важкими, неточними, але мали значну пробивну силу на короткій дистанції. Їх використання вимагало фізичної сили, терпіння і навичок, тому стрільці проходили спеціальне навчання.

Важливим етапом стала участь вогнепальної зброї у війнах Реконквісти – зокрема в облозі Гранади (1492), де артилерія і ручна зброя використовувалися для штурму укріплень. Саме в цей період Іспанія починає формувати перші регулярні військові частини, що включали стрільців. Вогнепальна зброя поступово витісняє традиційні види озброєння, такі як луки, арбалети і металеві машини.

У другій половині XV ст. відбувається вдосконалення технологій виробництва пороху, що підвищує надійність і ефективність стрільби. З'являються перші стандарти калібрів, формується система постачання боєприпасів. Водночас розвивається військова інфраструктура: арсенали, майстерні, склади. Іспанія починає експортувати вогнепальну зброю до інших країн, що свідчить про її технологічну перевагу.

XVI ст. стало періодом справжньої революції у сфері вогнепальної зброї. Саме в цей час Іспанія створює унікальну тактичну формацію – терцію, яка поєднувала пікінерів, аркебузирів і мушкетерів. Вогнепальна зброя стала основою бойового порядку, визначаючи тактику, організацію і стратегію.

Аркебузи – легка ручна вогнепальна зброя з гнотомим замком – були ефективними на короткій дистанції, швидкими у заряджанні і зручними у використанні. Їх застосовували для масованого вогню по піхоті, кавалерії та укріпленнях. Мушкети – важча зброя з більшою пробивною силою – використовувалися проти броньованих супротивників. Через вагу мушкета стрільці застосовували спеціальні сошки, що стабілізували зброю під час стрільби.

Іспанська терція стала еталоном військової організації. Вона складалася з трьох основних компонентів: пікінери забезпечували захист від кавалерії, аркебузири – вогневу підтримку, а мушкетери – проривну силу. Така структура дозволяла вести бойові дії в різних умовах: на відкритій місцевості, під час облоги, у міських боях. Терція була мобільною, дисциплінованою і ефективною, що забезпечило Іспанії перемоги в Італійських війнах, битвах при Павії (1525), Мюльберзі (1547) та інших.

Важливу роль у реформуванні армії відіграв Гонсало де Кордова – «Великий капітан», який інтегрував вогнепальну зброю у військову доктрину, підвищив дисципліну, стандартизував озброєння і навчання. Його досвід став основою для подальших реформ, які зробили іспанську армію найсильнішою у Європі.

У XVI ст. відбувається значне вдосконалення конструкції вогнепальної зброї. Гнотові замки поступово замінюються колесовими, що підвищує надійність і швидкість стрільби. З'являються перші спроби створення кременевих замків, які стануть основою для зброї XVII ст.

Стандартизація калібрів, розвиток куль із свинцю, вдосконалення пороху – все це сприяє підвищенню точності, дальності і пробивної сили. Виробництво зброї стає централізованим, з'являються державні арсенали, військові майстерні, система контролю якості.

Артилерія також зазнає змін: з'являються легкі польові гармати, які можна транспортувати на возах, використовувати в маневрених боях. Вони стають

частиною бойових порядків, підтримують піхоту, руйнують укріплення, створюють прориви в обороні противника.

Розвиток вогнепальної зброї в Іспанії мав глибокий вплив на військову справу. По-перше, змінилася структура війська: зменшилася роль лицарства, зросло значення піхоти, стрільців, артилеристів. По-друге, змінилася тактика: масований вогонь, маневреність, комбіновані формації стали основою бойових дій. По-третє, зросли вимоги до навчання, дисципліни, логістики.

Іспанська армія стала еталоном для інших держав. Франція, Священна Римська імперія, Англія та інші європейські сили почали переймати іспанський досвід, адаптуючи терцію до власних потреб. Вогнепальна зброя стала не просто інструментом ведення війни, а визначальним чинником військової переваги. Іспанія, завдяки своїм технологічним і організаційним досягненням, утвердилася як провідна військова держава XVI ст.

Анастасія Музика (Тернопіль)

КАРДИНАЛ РІШИЛЬЄ ТА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН МІЖ ФРАНЦІЄЮ І ВАТИКАНОМ У КОНТЕКСТІ ГАЛЛІКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ

Проблема співвідношення духовної і світської влади у першій половині XVII ст. набуває визначального характеру в європейських міжнародних відносинах. У цей період Франція виступає державою, яка намагається поєднати традиційну вірність Католицькій Церкві з утвердженням власної політичної та церковної самостійності. Центральною фігурою цих процесів став кардинал Арман Жан дю Плессі де Рішельє (1585–1642), чия політична стратегія започаткувала державоцентричну модель відносин між Францією та Ватиканом. Вона будувалася на прагненні зміцнити королівський суверенітет і водночас зберегти церковну єдність нації.

Починаючи із пізнього Середньовіччя, Франція сформувала власну модель стосунків, що ґрунтувалася на принципах поєднання лояльного ставлення до католицизму і водночас на поступовому утвердженні галліканського принципу “*libertés de l'Église gallicane*”, тобто свобод Галліканської церкви, що означали право французької церкви на внутрішню самостійність.

Починаючи із XIV ст. під час Авіньонського полону Пап (1309–1377), французька корона поступово посилювала свій вплив на Апостольську курію, що започаткувало втручання монархії у справи Церкви та поступове домінування політичних інтересів над духовними.

Пізніше, у 1438 р. Прагматична санкція укладена в Буржі за правління Карла VII юридично закріпила частину галліканських принципів: вона визнавала верховенство Вселенського собору над Папою, надавала французькому королю право підтвердження папських булл та контролю над церковними призначеннями. У XVI ст., під час релігійних воєн між католиками й гугенотами, королівська влада використовувала Церкву передусім як інструмент політичної єдності, а не як засіб папського впливу. Це стало передумовою того, що вже на початку XVII ст. у Франції сформувалась націоналізація церковної влади, яка зовні визнавала верховенство Папи, проте дедалі більше прагнула повного контролю. Папство у свою чергу відмовлялося приймати такі умови, і наполягало на універсальності своєї влади, що спричинило напруження відносин між французькою монархією та Апостольською столицею.

Кардинал Арман Жан дю Плессі де Рішельє, ставши першим міністром Франції у 1624 році, сконцентрував у своїх руках духовну та світську владу, а